

Lilianna Kiejzik

**MATERIAŁY POMOCNICZE DO WYKŁADU DRUGIEGO - 5a
Z FILOZOFII NOWOŻYTNEJ (Berkeley i Hume, czyli ciąg dalszy empiryzmu)**

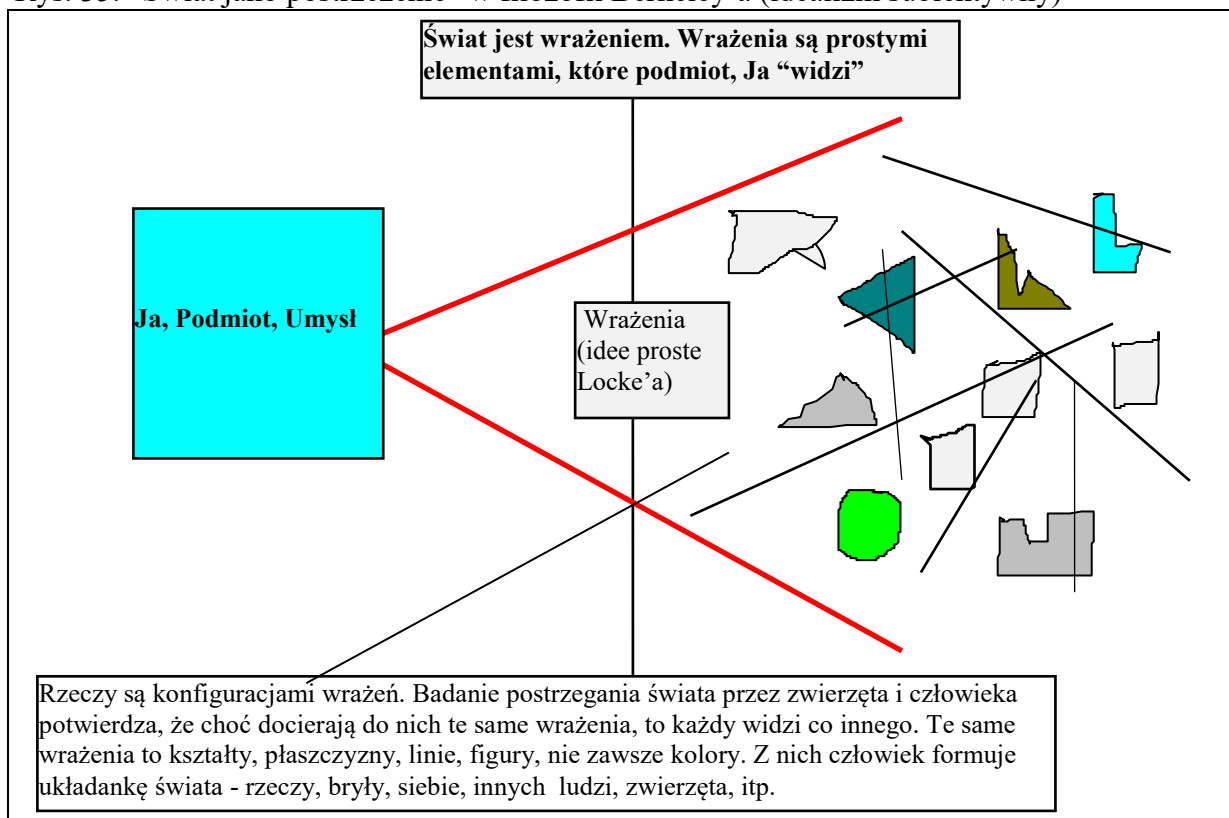
Uwaga – tekst podlega prawom autorskim, proszę nie rozpowszechniać!

Berkeley George (1685 - 1753)

Berkeley poszedł tropem wskazanym przez Locke'a. Jego filozofia polegała na pewnym "wstrzymaniu się", gdyż postanowił on dogłębnie zanalizować przestrzeń umysłu (doświadczenia) człowieka, która na rysunku nr 34 (powyżej) oznaczona jest literką **B**. Jego tok rozumowania wygląda więc następująco: zapomnijmy o **A**, rozważmy **B** i zobaczmy co z tego wyniknie. Powstała teoria o nazwie solipsyzm - przekonanie, że "istnieją tylko Ja oraz moje własne doświadczenie".

Berkeley zanegował możliwość istnienia pomostu między rozszczępionym przez Kartezjusza umysłem i materią. Schemat Locke'a jest dla niego jedynie dowodem na to, że relacja między jakościami pierwotnymi a ideami prostymi jest więzią stanowioną przez człowieka arbitralnie. Zasada, na podstawie której idee proste (adekwatne) nadbudowują się nad jakościami pierwotnymi, jest nieweryfikowalna i niepoznawalna. Zatem z filozofii Locke'a wcale nie wynika obiektywny związek idei umysłu człowieka ze światem na zewnątrz nas. Berkeley przywraca więc umysłu ze światem, jednakże na zupełnie innych zasadach.

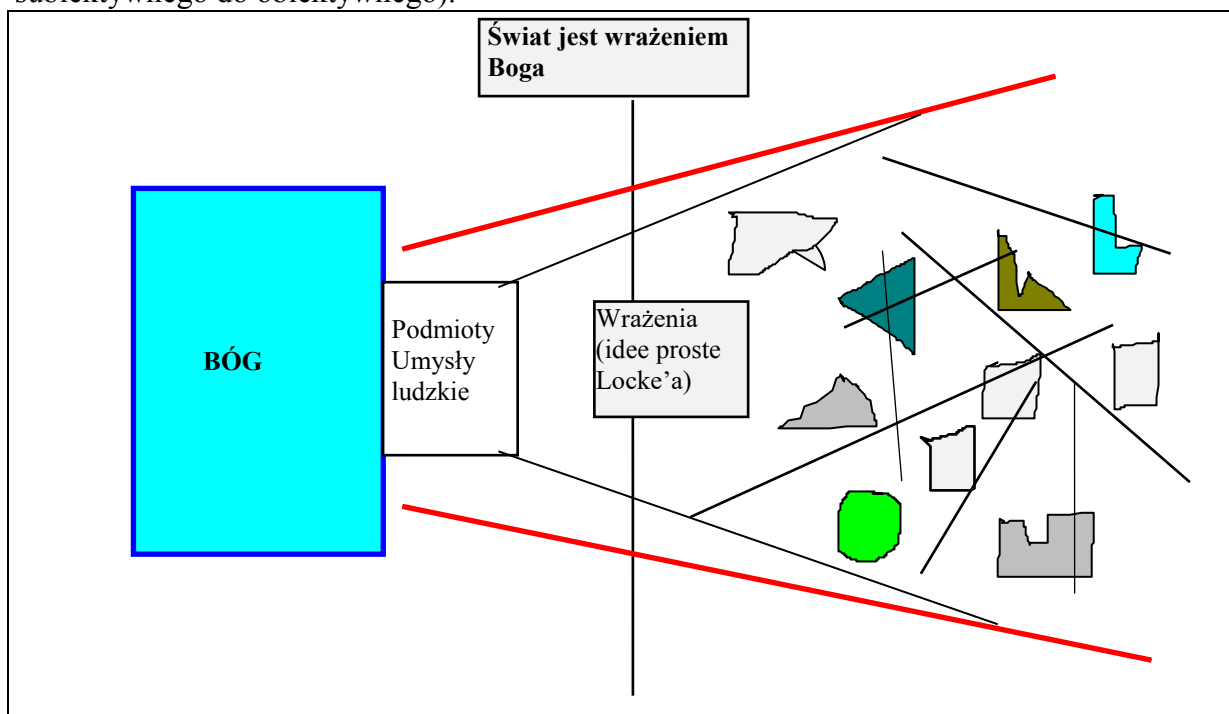
Rys. 35. "Świat jako postrzeżenie" w filozofii Berkeley'ego (idealizm subiektywny)

Berkeley doprowadził do skrajności sensualizm i subiektywizm Locke'a. Jedynym pewnym jest to, co dane w spostrzeżeniach - wrażenia (idee proste) wielkości, kształtu, twardości, barwy, smaku, zapachu. Rzeczy są zatem kompleksami wrażeń. Układa je ludzki umysł. Istnieć znaczy być postrzeganym (*esse est percipi*).

Stanowisko to przestrzegane konsekwentnie musiało doprowadzić Berkeleya do idealizmu subiektywnego w skrajnej postaci. Jednakże już wcześniej zapatrując się na kwestię powstawania idei w umyśle człowieka zakładał, że ich przyczynę upatrywać należy w Bogu. Bez Boga wizja świata, jaką proponował Berkeley, mogła wydawać się kompletnie zdeintegrowaną i rozszczerzoną na indywidualne projekcje każdego poszczególnego podmiotu (każdy człowiek widzi i żyje w innym świecie). Współczesne skojarzenie podsuwa obraz projekcji kinowej, podczas której widzowie patrzą na ten sam ekran, na którym coś miga jak w kalejdoskopie, lecz każdy widz układa sobie własną fabułę. W takiej sytuacji niezbędnym okazuje się powołanie (odwołanie się do...) jakiejś zasady porządkującej, interpretującej to co widać. Bóg Berkeley'a jest takim właśnie reżyserem i operatorem w kinie, gdyż dzięki niemu możliwa jest spójność postrzegania, to, że wszyscy oglądają "ten sam film". Zatem realny świat istnieje dlatego, że Bóg go widzi, to Bóg układa kompleksy wrażeń w przedmioty tego świata.

Rys. 36. Świat jako wrażenie Boga w filozofii Berkeley'a (przejście od idealizmu subiektywnego do obiektywnego).

Filozofia Berkeley'a choć nie była przełomem w myśleniu filozoficznym, to ukazywała jednak bezdroża, na jakich musi znaleźć się każda refleksja biorąca za punkt wyjścia, przy tworzeniu metafizyki, Kartezjański dualizm myślenia (duszy) i rzeczywistości (ciała).

Idea solipsyzmu wydaje się interesująca z punktu widzenia współczesnych badań nad kulturą i masową komunikacją. Jak wynika z tych badań dzisiejszy człowiek coraz bardziej oddala się od realnego świata żyjąc jego substytutem i substratem danym w mass mediach i kulturze popularnej.

Słowniczek terminów

Percepcja - (łac. perceptio - ujmowanie), postrzeżenie, uświadomienie sobie przedmiotu lub zjawiska spostrzeganego; odzwierciedlenie przedmiotu za pomocą zmysłu.

Sensualizm - (łac. sensualis - zdolny do odczuwania, zmysłowy) pogląd wedle którego spostrzeżenia zmysłowe, wrażenia, czucia są koniecznym i wystarczającym warunkiem poznania; skrajna postać empiryzmu - zmysły są jedynym źródłem poznania.

Solipsyzm - (łac. solus ipse - sam jeden), skrajna wersja sensualizmu i idealizmu subiektywnego; według tego stanowiska rzeczywistość nie jest niczym innym jak zespołem wrażeń jednostkowego podmiotu poznającego.

Spirytualizm - (łac. spirytualis - duchowy) stanowisko przyjmujące istnienie substancji duchowej; cała rzeczywistość jest natury duchowej, a świat cielesny bądź w ogóle nie istnieje, bądź jest przejawem aktywności duchowej.

Subiektywizm - (łac. subiektivus - podmiotowy), stanowisko według którego świat realny jest wytworem lub korelatem podmiotu; subiektywny to znaczy, że zależny od świadomości, umysłu; w subiektywizmie za punkt wyjścia bierze się nie obiektywną rzeczywistość, lecz przeżycia człowieka, jego wrażenia i pragnienia.

Literatura do zagadnienia

G. Berkeley: Traktat o zasadach poznania ludzkiego. Trzy dialogi. Przeł. J. Leszczyński. PWN, Warszawa 1956.

St. Sarnowski: Berkeley. Klub Otrycki, Warszawa 1988.

Wł. Tatarkiewicz: Historia filozofii, t2.

Hume Dawid (1711 - 1776)

Hume nie zakładał, że na zewnątrz umysłu człowieka znajduje się jakaś rzeczywistość. Swoje filozofowanie zaczyna od człowieka; od rekonstrukcji doświadczenia oraz umysłu ludzkiego. Hume był spadkobiercą angielskiej tradycji empirycznej F. Bacona, J. Locke'a i G. Berkeleya. Wedle Hume'a centrum całego procesu poznania stanowi człowiek. Dlatego uwagę skierował na badanie umysłu ludzkiego. Wierzył, iż odkryje kilka uniwersalnych zasad funkcjonowania umysłu. Człowiek poznaje nie obiektywną rzeczywistość, lecz nasze przedstawienia o niej. Dlatego głównym przedmiotem filozoficznej refleksji uczynił doświadczenie. Przedstawienia dane w doświadczeniu podzielił na wrażenia (przedstawienia pierwotne) oraz idee (przedstawienia wtórne). Idee są odbiciem, pochodną wrażeń i to one są całym tworzywem myślenia. Operowanie umysłu ideami opiera się na trzech zasadach:

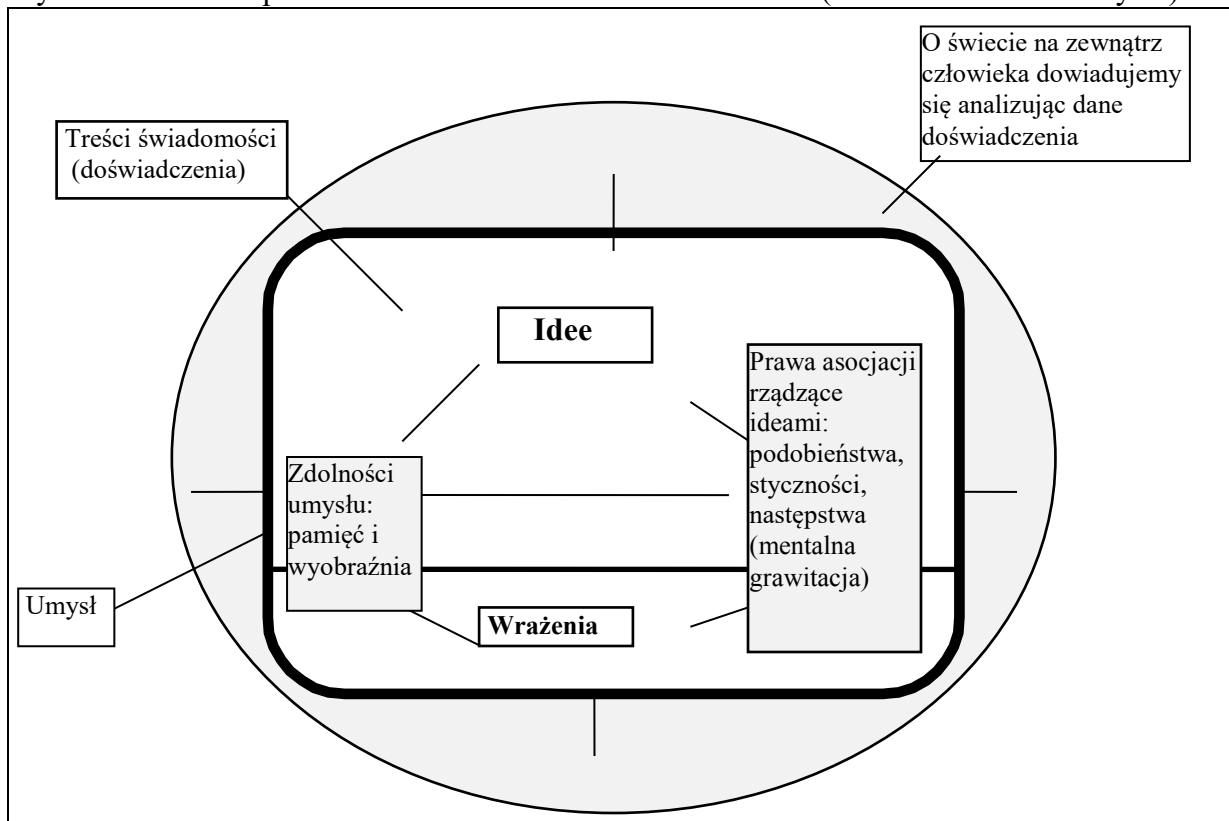
- 1) asocjacji (skojarzeń) - umysł łączy ze sobą różne idee proste na zasadzie podobieństwa;
- 2) czasowej lub przestrzennej styczności;
- 3) następstwa przyczynowo - skutkowego.

Taką złożoną, stworzoną przez umysł, ideą jest np. idea substancji - żadne wrażenia nie dowodzą wprost, że na zewnątrz umysłu istnieje substancja jako wspólne podłoże wrażeń.

Hume po raz pierwszy stawia bezkompromisowe pytanie: jak to się dzieje, że posiadając tak ubogi, prywatny bagaż idei mamy wyobrażenie o świecie jako o całości, jak to się dzieje, że wrażenia pojedynczego umysłu pozwalają mu na wyciągnięcie daleko idących wniosków co do własnej jaźni, niezależnego świata na zewnątrz niej i tego, że w świecie tym obowiązują

prawa przyczynowe. Dlaczego traktujemy nasze myślenie jako kompatybilne z myśleniem drugiego człowieka?

Rys. 37. Charakter przedstawień o świecie w filozofii Hume'a (analiza zawartości umysłu)

Schemat rozwoju filozofii Hume'a, jeśli odwoływać się do porównania wcześniej uczynionego przy filozofii Locke'a (rys. 34), wyglądał następująco: Hume zaczął swoje filozofowanie z przeciwnego punktu niż Locke, tzn. od C.

Analizując relacje między wrażeniami i ideami Hume dochodzi do wniosku, że nic nie wskazuje na to, iż w świecie na zewnątrz człowieka istnieje następstwo przyczynowo - skutkowe (które jakoby człowiek "odkrywa" w świecie jako uniwersalną prawidłowość funkcjonowania świata). Okazuje się, że przyczynowość jest klasycznym efektem operacji umysłu "na ideach", które posiada. Przyczynowy porządek rzeczy to swojego rodzaju projekcja wiary i głębokiego przekonania człowieka co do tego, że coś z czegoś wynika. Codzienny wschód słońca, który dotychczas obserwowaliśmy (dane doświadczenia) nie oznacza automatycznie, że wstanie ono jutro. Człowiek nieustannie wykracza poza własne doświadczenie, a przecież dogmatem empiryzmu było doświadczenie jako sprawozdanie z faktów.

Słowniczek terminów

Agnostycyzm - całkowite lub częściowe negowanie możliwości obiektywnego poznania świata.

Asocjacja - (łac. associatio - skojarzenie), skojarzenie: Hume sformułował prawa kojarzenia na bazie których umysł łączy impresje w idee.

Empiryzm - patrz rozdz. III.1

Impresja - (łac. impressio - odcisnięcie, wrażenie), wrażenie; w terminologii Hume'a przedstawienia dzieliły się na pierwotne (impresje) i pochodne, czyli idee. Idee pochodzą od impresji.

Sceptycyzm - patrz rozdz. III.2.

Przyczynowość - jeden z ważniejszych problemów filozofii; przekonanie, że funkcjonowanie rzeczywistości oparte jest na związkach przyczynowo - skutkowych; wedle Hume'a wiązanie zdarzeń w związki przyczynowe nie ma uzasadnienia, gdyż zdarzenia "chodzą samopas"; ich związku nie sposób uchwycić obserwacyjnie, gdyż postrzeżenie zawsze jest czymś "aktualnym", a przyczynowość rozciągamy w czasie - od przeszłości, przez teraźniejszość do przyszłości.

Literatura do zagadnienia

D. Hume: Badania dotyczące rozumu ludzkiego. Przeł. J. Łukasiewicz, K. Twardowski.
PWN, Warszawa 1977

E. Jędrzak: Hume. Wiedza Powszechna, Warszawa 1974.

Wł. Tatarkiewicz: Historia filozofii, t.2.